

STENHOLT KRAT

7442 Engesvang

1: 16 velbevarede gravhøje - især fra bronzealderen - ligger stadig flot i det smukke egekrat. Her en af højene ud til Hærvejsstien.

2: Fra den store nu helt fjernede stenrøse som lå nord i skoven. Foto fra omkring 1920.

3: Skattefund fra en af de nu sløjfede gravhøje i Stenholt Krat med guldbreakteater og ringguld (foto Nationalmuseet).

4: Ved den store Hjørund Høj i vestsiden af Stenholt Krat findes en helt række af høje på højdedraget øst og nord om Bølling Sø. Højene har sikkert også fungeret som vejviserhøje i oldtidens ufremkommelige landskab.

Administration

Ejerforhold	Privatejet
Sidste rettelse	02-2021
Tilsyn og beskædigelser	Slots- og Kulturstyrelsen
Pleje, skiltning og 100 m.-zone	Silkeborg Kommune, Ikast-Brande Kommune
FREDNINGSNR.	-
STEDNR.	-

Find Fortidsmindet med GPS

GPS	Breddegrad 56.195358
Længdegrad 9.349451	
UTM-system	E 521684 N 6227878

Beskrivelse

Stenholt Krat nord for den nu genskabte Bølling Sø rummer i kraft af den gamle og for stor del urørte og naturligt opvoksede egekrat-skov på næsten 100 hektar adskillige spor fra både oldtid og middelalder. Egekrat-skoven ligger på en sandet morænebakke, som ved bronzealder-gravhøjen "Rishøj" hæver sig indtil 105 meter over havet. Dette er også højeste punkt i Engesvang Sogn.

Ved Bølling Sø, som blev genskabt gennem et stort naturgenopretningsprojekt i 2004, stammer nogle af de ældste fund fra Danmarks oldtid. Små boplads fra de første jægere i Danmark - den såkaldte "Ahrensburg-kultur" - som jagede rensdyr langs iskanten i sidste istid for mere end 12.000 år siden, blev udgravet langs søens bredder forud for retableringen af nutidens ca. 360 hektar store sø.

Store bopladsfund fra den efterfølgende "Maglemosekultur" blev også gjort allerede i 1936, og fundene herfra dannede efterfølgende rammen for det lille museum i skoven ved vestenden af Skallerund-søen i skovens sydlige del. Museet indgår nu som en del af Naturcenter Klosterlund. Et besøg på naturcentret og det lille "Klosterlund-museum" i skoven kan stærkt anbefales som introduktion og forståelse af området, hvor også tørvegravning i nyere tid har spillet en stor rolle.

En fortryllende gammel skov

Det fredede egekrat repræsenterer en af de få rester af den urskov som dækkede landet forud for de tidlige skovrydninger tilbage i bondestenalderen. Pollendiagrammer fra Bølling Sø understøtter, at der allerede for 10.000 år siden var egeskov i området.

Nutidens egekrat med krogede og ofte flerstammede træer stammer fra såkaldt "stævningsdrift", hvilket vil sige, at man tidligere fældede alle træer i et område, hvorefter træerne med den rette mængde lys fik lov at skyde op igen fra stubben. Træerne fik derved flere stammer, som man så fældede igen, når de havde en passende tykkelse til f.eks. plejlslagler. Stævningen bevirkede, at skoven blev fastholdt på et ungt udviklingsstadium. Stævningsdriften påvirkede ikke skovbunden med genplantning, jordbearbejdning, dræning mv. og derfor fremstår skovbunden i Stenholt Krat - i sammenligning med traditionelle skove - ret ujævn og "jomfruelig".

Mange steder trænger lyset også ned til skovbunden og giver en fantastisk vækst af urter - særligt ørnebregner og blåbær. Skal du vælge et tidspunkt, er en sen forårsdag det rigtige tidspunkt for et besøg. Da står skoven "skingrende grøn" og helt speciel, som du næppe finder det andre steder!

Velbevarede gravhøje

16 synlige og fredede gravhøje ligger stadig spredt i Stenholt Krat og oprindeligt har der sikkert været mere end dobbelt så mange. Ingen af gravhøjene er blevet undersøgt arkæologisk, og højene fremstår generelt meget velbevarede og formodentlig intakte.

Rishøj" og Grønhøj er de største og højest beliggende gravhøje, som sikkert blev anlagt i den tidlige bronzealder for ca. 3.500 år siden. Den største høj lå dog oprindeligt nord i skoven et lille stykke nord for Grønhøj. Højen udgør en speciel gravplads - en stor såkaldt stenrøse med en diameter på ca. 30 meter og 3-4 meter høj, som modsat de almindelige tørveopbyggede gravhøje, var opbygget af sten. Stenrøsen og dens traditioner levede videre i historisk tid, hvor højen fungerede som "stenkast" - det vil sige, at forbipasserende lagde en sten på højen.

Da sten er et attraktivt byggemateriale, blev sten fra høje genanvendt i stort omfang før fortidsmindernes generelle fredning i 1937. I begyndelsen af 1900-tallet blev en stor del af den store stenrøses sten benyttet til brolægning af Hernings gader, og fra 1927-38 blev de sidste slået til skærver i et offentligt beskæftigelsesprojekt. Fund af stykker fra en bronzedolk i 1854 samt skeletdele daterer den store stenrøse, hvoraf der nu kun ligger spredte sten i skovbunden.

Oldgamle vejspor og gammel kirkesti

Modsat de let synlige gravhøje byder Stenholt Krat også på en lang række knapt så synlige "menneskespor". I skoven findes flere hulveje fra oldtiden og middelalderen, - især den gamle kirkesti mellem Kragelund og Engesvang, som nutidens afmærkede "Hærvejssti" er sammenfaldende med øst-vest gennem skoven, er et godt eksempel. Den gamle kirkesti udgør sammen med kultiske sten med indhuggede (såkaldte skåltegns-fordybninger), stenrækker ud fra gravhøjene og gamle diger altsammen synlige spor efter menneskers ophold i området gennem årtusinder.

En stor skålsten, som i 1925 blev fundet næsten midt i skoven, er nu opstillet ved Kragelund Kirke.

Kirkesten gennem Stenholt Krat fungerede tidligere som kirkesti for beboerne i Skygge, Klode Mølle og Engesvang, når de søgte til kirken i Kragelund. Engesvang havde i middelalderen en kirke, men på grund af pestens hærgen, faldende befolkningstal og fraflytning blev kirken,

som 10 andre kirker på strækningen Randbøl - Engesvang, nedlagt i 13-1400 tallet og først erstattet af nutidens kirke i 1897. Samtidig blev sognet adskilt fra Kragelund. Den nye kirke betød derfor, at den gamle kirkesti mistede sin betydning omkring slutningen af 1800-tallet. Når du står på Hærvejsstien, ses fortsættelsen af den gamle kirkesti mod vest også i skrænterne lige vest for Hærvejsstien. Ved bakkefoden mod øst i skovens østlige del ses også flere mindre hjulspor som toppede fordybninger i skovbunden lige nord for Hærvejsstien. På dette mere fremkommelige sted afløste et nyt spor - modsat de dybe hulveje i stejle skrænter - blot et gammelt, når det blev opkørt og ufarbart.

Bølling Sø ligger på den jyske højderyg. I oldtid og middelalder delte søen og de tilgrænsende vådområder færdslen øst og vest langs søen. Allerede i oldtiden opstod en helt færdselskorridor nord-syd på den jyske højderyg, ad det vi i dag omtaler som Hærvejen. Vejstrøget markeres af talrige gravhøje anlagt på landskabets højeste punkter, hvor gravhøjene således både kunne ses og fungere som pejlemærker i datidens uvejsomme terræn. Højlund Høj i østsiden af Stenholt Krat er en af de største gravhøje, som i vestlig retning mod skoven flankeres af flere mindre høje, som du passerer på din vej ad stien.

Den østlige rute kaldes også for "Vintervejen", da "Sommervejen" på højderyggen vest om Bølling Sø var vanskelig at færdes ad i fugtige årstider på grund af de mange sumpede områder langs Karup Å's kilder. Dette problem blev forbedret med anlæggelsen af Klode Mølle og den tilhørende bro og dæmning i 1596.

Mergelbanen gennem Stenholt Krat

Stenholt Krat rummer også en lang række kulturspor fra nyere tid. Gamle tørvegravninger har i de lavtliggende områder skabt moser som søen Skallerund, og spredt i skoven ses også fordybninger fra middelalderens og nyere tids ler- og mergelgravning samt fremstilling af trækul.

Det mest markante anlæg ses dog langs sydsiden af skovvejen øst-vest gennem Stenholt Krat. Her lå det smalle - og nu forlængst opbrudte - jernbanespor for mergelbanen tilhørende Engesvang-Grathehede Mergelselskab. I perioden 1909-15 blev der gravet mergel fra udgravningslejet ved Engesvang til opdyrkning af de omliggende hedeflader, og i skoven ses stadig op til 1½ meter høje spordæmninger i vestsiden af krattet og op til 6 meter dybe gennemskæringer i bakkerne mod øst inde i krattet.

Til alle tider er Stenholt Krat et besøg værd. Her spiller den midtjyske natur og de talrige kulturlevn sammen på bedste vis og danner de bedste forudsætninger for et indholdsrigt besøg - eller blot en fantastisk skovtur. Fortidsmindeguiden ønsker dig en god tur!

